

ياسای نايين

له بازاری سەدهی ناوەراستی سەمەرقەند وەك شارێكى كانى و شىنايى ناو بىاوانى ناوەندى ناسيا، بازرگانەكانى سوريایى چۆنايەتى جىنسى هاووشىمى چىنيان تاقي دەكردهوه، شەركەرى ناكاركۆبى كۆيلەى قزكالبان لەم بازارە دەفروشت و دەلالەكان سەككەى زېرىنى سەيرو سەمەريان سەودا دەكرد. لەم شارە دا و لە رێگای بازرگانى رۆژەهلات و رۆژناوا، باكور و باشوور، يەكپەيتى و پىكەوه ژيانى مرۆف كارىكى ناسايى بوو. هەر وەك لەشكەرى كوبلا خان "Kublai Khan" كە لە سالى ۱۲۸۱ خۆى بۆ هيرشكردن بۆ سەر ژاپۆن نامادە دەكرد. سەرباز و شەركەرى مەغولى كە خۆيان بە بەرگى پيىست و چەرم داپۆشيبوو لەناو لەشكرى چىنى دا پالەپەستويان دەكرد، لەگەڵ دەريانەمەردانى نيندۆنيزى كە زۆربەى ئەندامى لەشيان خالگوبى كردهبوو پىكەوه هەر وەك خەلكە ناسيايىهەكانىتر كە خەونى گرتنى ئورووپايان لەسەردا پەروەردە ببوو، هەر هەموويان لەژێر فەرمانى قەيسەرىك دا كۆ ببوونەوه.

هاوكات لە رۆژناوای نيوچە دورگەكانى عەربستان بە هۆيكەتر خەلكى لەدەورى يەكتر كۆ ببوونەوه. ئەم خەلكانە وەك حاجى لە سالى ۱۳۰۰ سەفەريان بۆ مەككە دەكرد كە زۆربەى نەتەهەكانى دەوروبەرى ناوچەى مێزوپوتاميا، و ناوچەكانى دور و نيزىكى ناسيا و ئەفريقايان تێدا بەدى دەكرا، بە چەندىن زمانى جۇراوجۆر ناخەفتيان دەكرد، هەلگى كۆلتورى جياواز لەپەكتر بوون و سەرمەراى ئەوانەش هەموويان لەژێر چەترىكى ناييندا كۆرابوونەوه.

لەمرودا نايين وەك سەرچاوەى بىبەشبوون، شەهر، كيشە و رق و كينه سەير دەكرد. بەلام نايين وەك سەهەم هيزى گەورە بۆ يەكپەيتى و كۆكردنەوى مرۆف لەژێر مېچىكى هاوبەش چالاک بووه. بەم هۆيەى هەموو رېكۆپىكەكانى كۆمەلگاکان لە لايمەن مرۆفەوه دۆزراونەتەوه، درزتيكەوتنيان گونجاوه و ئەوەندى كۆمەلگاکە گەورەتر بى بەم رادەيش مەترسى درزتيكەوتنى زياترە. بۆ بەفەر مېكردنى ئەم چەشن درزتيكەوتنەى ناو كۆمەلگا نايين ئەركىكى سەرهكى پيىدراوه، ئەميش لكاندنيان بە بوونەمەرىكى سەرووى مرۆف، واتە خودايە. نايينەكان بە گشتى لەسەر ئەم بۆچوونەن كە ياساكانى كۆمەلگا نەك بەهۆى مرۆفەوه بەلكوو لە لايمەن هيزىكى ناسمانىبەوه دانراون. بەهۆى ئەم بۆچوونەوه پەرسىبىكى گشتى پىكەهاتوو كە ياساكان ناكەونه ژيەر گومان و رەخنەوه و دەپيئە هۆى پىكەهينناى كۆمەلگايەكى تا رادەپەك راوەستاو، مەحكەم و نەگۆر.

كەوابوو ئايىن خۇي ۈمك سىستەمىكى ياساىي بەكەك بۇ مرۇف دادەنى كە خۇيان بە رىكوپىكىكى سەرووى مرۇف واتە خوداۋە ھەئاسىۋە. ئەمۇ وئىناكردەنە خۇي بەسەر دوو بەشدا دابەش دەكا:

1. ئايىنەكان باۋەريان بە ھىزىكى سەرووى خۇيان ھەمە كە بۇتە ھۇي پىكەئىنانى رىكوپىكىكى لە كۆمەلگادا و مرۇف خۇي دەستى لەمۇ كارمدا نىيە و نىزنى تىكدانىشى لى زەوت كراۋە. بۇ وئىنە يارى تۇپى پى، ئايىن نىيە چۈنكە سەرەراى ھەبۈنى ياسا و سىستەمىكى ھاۋبەشى جىھانى، دەكرى ياساكان لە لاين FIFا"فيفا" ۋە ھەئوشىندىرئەمە و ياسا تىرى لە جى داندرئ.
2. چۈنكە ھۇي سەرەكى ئەمۇ رىكوپىكىكىكى لە لاين ھىزى سەرووى مرۇفەۋە پىكەئىنراۋە، ياسا و سىستەمىكىكى لە لاين ئايىنەكانەۋە دادەنرئ كە لە روانگەى خۇيانەۋە پەيۋەندايەتى لەگەل ھىزەكە ھەمە و دەست تىۋەردانى نامومكىن دەكا.

لە شىۋەى ناساىي خۇيدا ئايىن دەبى خىزمەت بە بەفەرەمىكردى رىكوپىكىكى كۆمەلەىمەتى و سىياسى بدا، بەلام ھەمۇ ئايىنەكان كەلكيان لەمۇ ھەلە ۋەرنەگرت. بۇ دامەزرائى پەكىمەتى لەناۋ ناۋچەمەكدا كە نەتەۋەى ھەمەرنەنگى تىدا دەزى، دەبى ئايىن بە دوو تايىبەتمەندى تەيار كراى: يەكەم دەبى ئىدعا ياخود بانگەشەى ئەۋە بى، رىكوپىكىكىكىكى ۈمك يەك بۇ ھەمۇ مرۇفئىك پىك بىنى كە ھەمىشە و لە ھەر جىيەك و بۇ ھومۇ كەس راست و ۈمك يەك بى. دوۋەم دەبى لەسەر ئەمۇ كارە سوور بى، باۋەركە لە ھەمۇ مرۇفەكان دا پەروەردە بكا. بەمۇ مانابە كە ئايىنەكە دەبى جىھانى و بۇ ھەمۇ كەس بى و چالاكى لە پانتاىكىكى بەر بلاۋدا ھەبى.

مەزنىنرئى ئايىنە مېژۋوبىيەكانى جىھان بۇ وئىنە ئايىنى ئىسلام، مەسبىكى و بوۋادىي ھەۋلى بە جىھانى بوۋنى خۇيان دەدەن و باۋەريان بە راستەقىنەبۈۋنى خۇيان ھەمە. لە راستىدا ئايىنەكان لە رابردودا تەنىا لە ناۋچەى دىيارىكراۋى خۇياندا و لە چەند گروپ دەستەى تايىبەت پىكەتتۈۋن. "ئايىن" ىش ھەر ۈمك "ئىمپراتورى" و "پارە" بوۋنەتە ھۇي يەكگرتۋىي مرۇف لەسەر ئەمۇ ھەردە.

درئزەى ھەمە...